

Երեսնամյա այսպիսի

ՄԱՅՐ ԱՐԾՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՆՍԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏԱԿԱՆ ԵՐԿՁԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԽԱՉՎԵՐԱԾ

Փայ լիցի, որ ես պարծենում այլ բանով,
բան միայն մեր Տեղ Պատմ Բրիտանի խաչով, որով
պաշտիր խաչված է իմ համար, ես էլ աշխարհի:

(Գաղատ. 2 14)

Հիսուս Բրիտանի հրաժարում համար-
ծումից հետո առաջադրվել, սիովելով ա-
խարիով մեկ, Բարեգեցի խաչով Բրիտանի
եւ Նրա կասարած փրկագործության մասին:
Եվ այդ Բարեգեցիքսը եւ, որ հիմնեցին Բրի-
տանի եկեղեցին:

Մինչեւ Հիսուս Բրիտանի խաչափայտ
համարվում էր անաղանձ գործիք. «Անդիշալ

է այն մարդը, ով կախ-
ված է ծառից» (Գա-
ղատ. 9 13, հմմտ. Բ Օ-
րենի ԻՄ 23): Սակայն
նույն այդ գործիքը
բարձրացվեց Գողգո-
թայում եւ սրբագործ-
վեց Հիսուս Բրիտանի
արարած, ինչով եւ ի-
րագործվեց մարդկու-
թյան փրկությունը:
Ասված Աղանձն ու
եվային իրենց անհ-
նազանությունը դա-
ժառվ աղբյուր եւ Կե-
նաց ծառի ողորդ ու-
նեւ, ինչով եւ նրանք
հեռացել էին Աս-
ծուց, սակայն Բրիտ-
անը դարձավ այն ողու-
ղը, որի ճառակմամբ
մարդուն հնարավորու-
թյուն տրվեց մեղքնա-
կան Ասծուն Երկնա-
վոր Հորը:

Խաչափայտը Հի-
սուսին որդես զոհա-
սեղան ծառայեց, որի
վրա Նա՝ Գառն Աս-
ծու, դասարազվեց
ողջ մարդկությանը
մեղքի կարամենից
ազատելով, դրանց
թողություն ու ավու-
թյուն շնորհելով:

Եվ ինչուեւ խի-
նյան Հայրիկն է աւուս, խաչը Գողգոթայում
դասարազված մեղքամուն է, որից ծորացող
մեղքը Ասվածաբունը, Կենաց Խաչը, դի-
մելով մարդկանց իմենքին, հազեցնում է
նրանց Բարեգ: Սա թե ինչու իրիստոնական
բոլոր եկեղեցիներում խաչը դարձել է հա-
րազմի եւ երկրպագության առարկա: Եկեղե-
ցանքի ողորդմամբ մեղքնախաչի վրա
ուղիղ դասարազված այն մեծ ու կարեւոր դե-
պի է կասարում, եւ նրա հիշատակը սարձա մեծ
տոնվում է մի Բանի անգամ: Հայաստանյայց
Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ունի խաչին
նկարված չորս տոն.

հետ 5-րդ կրակի օրը.

2. Խաչվեց, տոնվում է սեպտեմբերի 14-
ին մոտ գնդիկ կրակի օրը.

3. Վարագա սուրբ խաչ. տոնվում է Խաչ-
վեցից հետո 3-րդ կրակի օրը.

4. Խաչի գյուս. տոնվում է Խաչվեցից
հետո 7-րդ կրակի օրը:

Այս տոներից երեք համարիստոնական
են, իսկ Վարագա սուրբ խաչը զուս հայկա-
կան եւ կաղված է Վարագա լեռան հե-
տ:

Խաչվեցից սարձա մեծ կասարվող հինգ
սաղավար տոներից վերջինն է: Այն տոնվում է
ի հիշատակ Տիրոջ խաչափայտի դարսկա-

կան գերությունից
Երուսաղեմ վերա-
դարձի եւ Գողգոթա-
յում կանգնեցման
(վերացման): Խաչ-
վեցից տոնակա-
սարության ժամա-
նակ կաղված է
Ջակի փոփոխա-
կանության հետ, եւ
այս սարի Հայաս-
տանյայց Առաքե-
լական եկեղեցին
այն տոնում է սեպ-
տեմբերի 17-ին:

Տոնի հասա-
ման դասությունը
հետեւյալն է: 614 թ.
հոգրացած Պարս-
կասանի Խոսրով
թագավորը հա-
րձակվում է Երուս-
ղեմի վրա, մտնում
սուրբ Բաղաթ, ավե-
րում այն, կոտորում,
սրի Բաղաթ ժողով-
րին եւ մեծ թվով
գերիներ տանում:
Նույնդեմ եւ Նե-
խուսում է Սուրբ
Հայրության Սան-
քը եւ գերեվարում Տի-
րոջ խաչափայտն ու
տանում Պարսկաս-
տան, որտեղ մեծ ա-
հով ու երկուրդով

են մոտենում Տիրոջ խաչափայտին: Այս եղե-
ությունը նման է Հին Կալկասում Ուլիսի
Տաղանակի փրկացիների կողմից գերե-
վարվելուն (Ա.Թագ. Ե.2): Ինչուեւ եւ փրկա-
ցիները, Պարսկաստանում խաչափայտի գո-
րոթյամբ լուսեցրեցին դարձի եւ գալիս, մկրտու-
ման դասում իրիստոնյա: Սակայն խաչափայ-
տը գերության մեջ երկար չի մնում: 628 թ.
հունաց Հերակլ կայսրը Պարսկաստանից
գալիս Խոսրովի դեմ ազատելու Տերուսա-
կան ճանքը, ինչը նրան հաջողվում է միայն
Երկնավոր Հոր գորակցությամբ:

Շարունակություն է ք 2

ՄԱՍԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ն.Ա.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը Նյու Յորքում

Մինչ Նյու Յորք մեկնելը՝ օգոստոսի 17-ին,
Վեհափառ Հայրապետը մեկնեց Մոսկվա՝ մաս-
նակցելու Ար. Ամենափրկիչ Նորակառույց եկե-
ղեցու օծման արարողությանը: Այդ առիթով
եկեղեցու բակում տեղի ունեցավ հայկական
խաչարի գեղեցիկ արարողություն:

Մոսկվայից Նորիկ Մրքությունը տան օրով
մեկնեց Նյու Յորք որդես դասավոր հյուր
մասնակցելու «Եկեղեցական եւ հոգեւոր տե-
սերի հազարամյակի խաղաղության գագա-
թաժողովին», որը տեղի ունեցավ օգոստոսի
28-31-ը ՄԱԿ-ի կենտրոնացրում:

Օգոստոսի 19-ին Վեհափառ Հայրապետը
ժամանեց Նյու Յորքի Քենեդի օդակայանը:
Վեհափառ Հայրապետին դիմավորեցին Հյուսիս-
ային Ամերիկայի Արեւելյան թեմի առաջնորդ
Տ. Խաժակ արք. Պարսամյանը, ՄԱԿ-ում Հա-
յաստանի Հանրապետության ներկայացուցիչ
Մովսէս Արեւյանը եւ այլ անձինք:

Ամբողջ աշխարհի ավելի քան հազար կրո-
նական առաջնորդների հավաքը տեղի ունե-
ցավ Նյու Յորքում՝ ՄԱԿ-ի շէնքում, օգոստոսի
28-31-ը:

Օգոստոսի 28-ի առավոտյան կոնֆերանսի
գլխավոր Բարեգործող Պր. Բալա Ջեյնի ողջու-
նի խոսքից հետո, երեսուն կարծիք օրհնություն-
ներ հնչեցին հիսուս զարքեր կրոնների ներկա-
յացուցիչների կողմից: Ամենայն Հայոց կաթո-
լիկոս Գարեգին Բ-ը վերջերորդ հոգեւոր օր-
հնակն իրականացրեց իր օրհնական կրո-
նությունը իսլամական եւ ինդուիական կրո-
նական առաջնորդների միջեւ: Խոսելով անգ-
լերեն՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն արթոքեց.
«Տե՛ր, մե՛նք գիտեմք, որ կրոնական զարքերու-
թյունները վե՛ճեր են հարուցել անցյալում:
Բայց նաեւ գիտեմք, որ հավատքը այն միակ
ամուր հիմքն է, որի վրա կարելի է կառուցել
արդար հասարակություն, հանդուրժող հա-
մայններ եւ բարեպաշտ կյանք: Զնայած մեր
համադասարանական ավանդությունները մի-
շէ, որ համընկնում են ամեն ինչում, բայց Բո-
ղոքաբանությամբ, Տե՛ր, դրանք այնքան մեծ
առաջնորդությամբ, Տե՛ր, որ հարգանքն ազգե-
լիկ համընդհանուր ներդրման, բարի կամքի եւ համընդհանուր
նորասկի համար»: Նա եզրափակեց. «Վեր-
ջում ինչու՞մ ենք, որ օրհնեւ Ամերիկա կոչ-
վող այս հայկական երկիրը, որը փարոս է
հանդիսացել աշխարհի բոլոր ժողովուրդների
համար, ներառյալ մեր հայ ժողովուրդը, որը
հե՛տադրումներից փախչելով՝ աղաւիտ ա-

դասարան գտավ այս ավերում: Այս երկրում
զարքեր տեղերից եկած լուս մարդկանց արժե-
քեղ կարող են իրաւեւ եղբայրանալ: Տե՛ր,
առաջնորդիր Բոլոր գաղակներին եւ բոլոր
ազգերին այս արահետով»:

Օգոստոսի 29-ի կեսօրին Ամենայն Հայոց
կաթողիկոսը դասնական գեկույց կարդաց
ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայում: Այդ օրվա
նիստում Վեհափառի գեկույցը երրորդն էր՝ վե-
նագրված «Դեղիկ ներողամտություն եւ հաւա-
նություն» հայտնի «Շեմարտություն եւ հաւա-
նություն» հանձնախմբի անդամ Դուրոյ Չիլին:
Նիստի ընթացքում խոսեցին նաեւ ԱՄՆ Գրա-
համ Լոգը՝ ամերիկացի Բարեգի Քիլի Գրա-
մի դուստր, ինչուեւ նաեւ ինդուական, հրեա-
կան, բուդդայական, բաիայ, սիկի եւ իսլամա-
կան կրոնների ներկայացուցիչներ:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը օգոստոսի
30-ին կայացած աշխատանքային երկուրդ
նիստին «Վե՛ճերի Ռուսաստան եւ Կենտրոնա-
կան Ասիա» թեմայով գեկույց կարդաց: Այն
նախագահում էր Մրքուր Շնայերը: Ամենայն

Հայոց կաթողիկոսին միացան ուղղափառ
իրիստոնյաներ ու իսլամական կրոնի ներկա-
յացուցիչներ ողջ Ռուսաստանից եւ Կենտրո-
նական Ասիայից:

Նույն խմբում էր նաեւ Տ. Խաժակ արք.
Պարսամյանը՝ Հայ Առաքելական Ս. եկեղեցու
Ամերիկայի Արեւելյան թեմի առաջնորդը:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին ուղեկցում
էին Մարասայն հայրապետական թեմի առաջ-
նորդական փոխանորդ Տ. Նավասարդ եղբ.
Կոյունը եւ գաղկազանկյան Տ. Արաւ արք.
Խաչատրյանը: Ամերիկայի Արեւելյան թեմի ա-
ռաջնորդ Տ. Ամենայն արք. Պարսամյանը,
Երուսաղեմի Հայոց առաջնորդ Չալեն արք. Զին-
չիկյանը եւ Ամերիկայի Արեւմտյան թեմի ա-
ռաջնորդ Տ. Վաչե արք. Զովետիկյանը եւս հրա-
վորված էին մասնակցելու այդ գագաթաժո-
ղովին:

Այդ ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը այ-
ցեցեց Առաջնորդարան եւ համընդհանուր ունե-
ցավ թեմի առաջնորդ Տ. Խաժակ արք. Պար-
սամյանը, ինչուեւ նաեւ Թեմական խորհրդի
անդամների եւ Արեւելյան թեմի հոգեւորական-
ների հետ: Մեղծեմբերի 10-ին Ն.Ա.Օ.Տ.Տ. Ամե-
նայն Հայոց Գարեգին Բ կաթողիկոսը վերա-
դարձավ Մայր Աթոռ Սրբ. Էջմիածին:

Աստված Մշտապես հաստատուն է պահում Իր ուխտը

«Ես եմ քո Աստվածը... Այս է իմ՝ քեզ հետ որդած ուխտը. եւ բազում ազգերի նախա-
նայր պիտի դառնաս»։ **ՃՆՈՂ. ԺԷ 1, 4**

Մարդկության եւ Աստծո միջե կնքված ուխտը երկնքում և երկրում հաստատված փաստացի վկայություն է. որն անմիջականորեն վերաբերում է մեզանից յուրաքանչյուրին։ Մենք այսօր էլ Աստծո հետ նույն ուխտի մեջ ենք, անկախ նրանից՝ ցանկանում ենք այդ, թե ոչ։

«Իր պատկերով ու նմանությամբ» ստեղծելով առաջին մարդկանց՝ Ադամին ու Եվային, Աստված օտեղեց նրանց արարելու եւ իրենց նմանների վերադարձնելու կարողություններով մարդու ստեղծման գլխավոր նպատակը համարելով այդ կարողությունների իրագործումը։ Սակայն դարերի ընթացքում մարդիկ այնքան անպատասխանատու եւ անզոհողական գործեցին Աստծաբարձրության նկատմամբ, որ մեղքն ու անօրենությունն արմատախիլ անելու միակ ելքը երկիրը ջրով վաճառելու դարձավ։ Եվ ջրհեղեղ եղավ երկրի վրա... Նոյն արդար մարդ էր, եւ Աստված նրա հետ ուխտ կնքեց. «Ես ուխտ եմ դնում ձեզ հետ, այլեւս ոչ մի անգամ չի մեռնի ջրհեղեղից, ոչ երկիրը ոչնչացնող ջրհեղեղ չի լինելու այլեւս» (ՃՆՈՂ. Թ 11)։ Բայց մարդկությունը դեռ հաստատությունը չունեւ Աստծո հետ կնքած ուխտով հավատարմի մնալու։ Միայն 10 սերունդ հետո, երբ մարդիկ բավարար չափով հասունացան, Աստված Իր հիմնական ուխտը հաստատեց բարեպաշտ Աբրահամին հետ, ով արդարացիորեն արժանացավ Աստծո սիրուն։

Երբ Աբրահամը 99 տարեկան էր, Տեր Աստված երեսաց նրան եւ ասաց. «Ես եմ քո Աստվածը, հնազանդ եղիր ինձ, եղիր ա-
նաբար։ Ուխտ եմ դնելու իմ եւ քո միջե. ես անպիշ բազմացնելու եմ քո սերունդը» (ՃՆՈՂ. ԺԷ 1-2)։

Ինչպե՞ս հասկանանք սա։
Աստված Աբրահամին ցույց է տալիս

նրա ընտրյալ լինելը եւ խոստանում էր պակեցությունն ու հովանավորությունը. իսկ ամենակարեւորը նրան իրենից սերվող անթիվ սերունդների միջոցով հաղորդակցում է հավիտենականությանը Աբրահամի սերունդը բազմացնելով դարեր շարունակ։

«Իմ ուխտը պիտի հաստատուն իմ եւ քո միջե, քեզանից հետո եկող գալիք քո սերունդների ու նրանց ցեղերի միջե որպես հավիտենական ուխտ, որով Ես եմ լինելու քո եւ քեզանից հետո գալիք սերունդների Աստվածը» (ՃՆՈՂ. ԺԷ 7)։ Բնականաբար, Աբրահամի սերունդների բարօրությունն ու բախտավորությունը խոստացված է պայմանով, որ նրանք եւս փոխադարձորեն հավատարիմ եւ ազնիվ լինեն Աստծո նկատմամբ։

Այս դաշնագրի բարձրակետը երեսաց Աբրահամի փորձությունն ժամանակ։

Աբրահամը պիտի վավերացներ իր երդումը, այսինքն՝ ուխտ պիտի աներ Աստծո առաջ։ Եվ Աստված, իբրեւ ուխտի հաստատում, ցանկացավ, որ Աբրահամը գոհաբերի Ստալայից ծնված իր միակ որդուն։ Իսահակը Աբրահամին տրվել էր արդարության դիմաց, այդ պատճառով հենց նա էլ պիտի դառնար արդարության փորձաքարը։ Այս փորձության ելքից էր կախված Աստված կրթագների Աբրահամի սերունդը, թե կոչնչացնի։ Տեր Աստված չար բան չէր կամե-
նում Աբրահամին, սակայն ցանկանում էր համոզվել նրա հավատի ու հավատարմու-
թյան մեջ։ Այստեղ խոսքը չի վերաբերում հավատի ճշմարտացիությանն ու Աստծո գոյությանը, այլ խոսքն այն հավատի մասին է, որ վստահում է Աստծո որոշմանու-
թյանը եւ մարդկանց նկատմամբ Տիրոջ ու-
նեցած անասանան սիրուն։

Աբրահամը հավատում է, որ «Աստված կհոգա իր ողջակիզման ոչխարի մասին» (ՃՆՈՂ. ԻԲ 8)։ Նա լսում է ականջներով, հասկանում բանականությամբ, սակայն հա-
վատում հոգով ու սրտով եւ նույնիսկ մի

ականբարձր չի տատանվում Աստծո բարյա-
ցակամության վրա։ Նա հասկանում է, որ սա փորձություն է, եւ որ այն անբեռնակա-
յելիորեն ծանր է։

Ինքնե՞րդ պատկերացրեք, թե որքան մեծ է եղել Աբրահամի հավատը, քանի որ մի փոքրիկ կապակածի դեպքում նա իրեն պիտի որդեսպան համարեր, եւ ամենամեծ սխալները նույն վայրկյանում պիտի վերածվե-
ր մեծագույն համեցագործության։ Եթե նա մտածեր, որ Իսահակն այն մեծագույն գինն է, որի դիմաց ինքը պիտի ձեռք բերի խոստացվածը, նա, հավանաբար, առանց տատանվելու, կիրառարկեր Աստծո խոս-
տանքի, սակայն նա վայրկյան իսկ չտա-
տանվեց։

Այսպիսին է ուխտի փորձությունը, եւ Աբրահամը հավատում էր, որ Աստված՝ չար բան չի անի իր գավակին։

Հավատն այստեղ դարձել է շնչառու-
թյան եւ կարող է հատվել միայն շնչառու-
թյան հետ։ Շատերի համար սա կարող է անհեթեթություն թվալ, բայց հենց այս պատճառով էլ այն հավատ է եւ ոչ թե տղամարմանկան խոդորածություն։

Ըստ բարոյականության անընդունելի են

թե՛ պահանջը եւ թե՛ այն իրագործելու դիտավորությունը։ Ո՛չ առաջինը եւ ո՛չ էլ երկրորդը չունեն տրամաբանական ար-
դարացում, այլ միայն հավատ։ Հավատն է ուխտի գրավականը։ Նրա փորձության արդյունքից կամ անբանում եւ կամ կոր-
ծանվում է ուխտը։ «Անծուխ եմ երկվում, առում է Տերը, քանի որ դու արեցիր այդ բանը Ինձ համար չնմանելիք քո սիրելի որդուն, անշափ պիտի օրհնեն քեզ եւ երկրի պատկերի, ծովեզերքի ավազի չափ պիտի բազմացնեն քո սերունդը։ Բո-
ւ սերունդը պիտի տիրանա իր բշտակների քաղաքներին, քո սերնդի շնորհիվ պիտի օրհնվեն աշխարհի բոլոր ազգերը այն քանի համար, որ անասցիր Իմ ձայնին» (ՃՆՈՂ. ԻԲ 16-18)։ Աստծո համար կարե-
ւորը հնազանդությունն էր, իսկ Աբրահա-
մի համար վախի եւ սրտի անհանգստու-
թյան հավատով հաղթահարումը։ Այս դեպքից հետո Աստված հաստատեց ու ամ-
րացրեց իր ուխտը թե՛ Իսահակի եւ թե՛ Հակոբի հետ խոստանալով նրանց Ավե-
տյաց երկիրը։

Ավետյաց երկիրը պարզապես մի հո-
ղակտոր չէր, որին պետք է տիրեին, այլ հնարավորություն սեփական հողի վրա Աստծո Թագավորության հաստատման։

Դարեր անցան, եւ Աբրահամից 28 սե-
րունդ հետո, Նոր Ուխտի հաստատման հա-
մար, Աստված գոհեց իր Միածին Որդուն Հիսուս Քրիստոսով, համուն ոչ մարդկու-
թյան եւ մասնավորաբար մեզանից յուրա-
քանչյուրի։ Այսօր «ուրեմ, խորություն չկա ո՛չ հրեայի եւ ո՛չ հեթանոսի, ո՛չ ծառայի եւ ո՛չ ազատի, ո՛չ արդի ու ո՛չ էգի, որովհե-
տեւ դուք ամենքդ մեկ եք ի Քրիստոս Հի-
սուս» (Գաղ. Գ 28-29)։

Այսպիսով, մարդը հավիտենական միու-
թյան մեջ է Աստծո հետ, որովհետեւ թե՛ մարդ է թե՛ Աստված երկվել են իրենց որ-
դիներով Աստված հանուն որոշմանության, իսկ մարդը՝ արդարության եւ հավատարմու-
թյան համար։

Հայկ սրկ. Պոռոյան

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԲԵԼԵՑԿԻ

ԱՐԳՅՈՒՔ ՔՐԻՍՏՈՍԸ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ Ե ԱՌԵԼ

Ալիգաթը նախորդ համարում

Հուլյն Յերմիդիոսը, որը Յերեսանի կառավարիչների մաքսոնա-
կան կենսագիրն էր, գրել է նաեւ Պիղասոսի կենսագրությունը։ Նրա
սեղեկություններն արժանի են հասու-
նուկ ուսուցչության՝ երկու
դասանով։ Սաղեմն այն է, որ
դրանք դարձանակում են հուսակի
եւս սվալներ Պաղեսիսի եւ
Հոմերի դասնության մասին, որոնք
հիմն են հանդիսացել Յերեսանի
դասնության համար, եւ երկրորդ
Յերմիդիոսը խիստ առանձնանում
է իր բարագրամի ոճով։ Այդ մար-
դն ընդունակ չէ սրվելու որեւէ
տղավորության, զարմանի եւ հե-
տաքրկության։ Հայսնի դասնա-
բան, ակադեմիկոս Ս. Ա. Ժաբել-
ի ընդունմամբ, «նա ամեն ինչի
մասին դասնել է լուսանկարչա-
կան աղարատի ձեգրությունը»։
Յերմիդիոսի վկայություններն ար-
ժեքավոր են նաեւ նրանով, որ նա
եւս Քրիստոսի հարության ժամա-
նակ մոտ է գտնվել այդ վայրին,
երբ ուղեկցելիս է եղել Պիղասո-
սի օգնականներից մեկին։ Ես մի
հանգամանք. Յերմիդիոսը նախա-
դես հակառակ սրամարդվածու-
թյուն է ունեցել Քրիստոսի նկա-
մամբ եւ, ինչդեռ իմն է ասում,
համոզել է Պիղասոսի կնոջը, որ

նա հեռ չղափի ամուսնուն
Քրիստոսին մահվան դասա-
ծիւ կողմնակցելուց։ Մինչ խա-
չելությունը նա Քրիստոսին
խաբեքա է համարել։ Այդ իսկ
դասնառով, իր սեփական
նախաձեռնությամբ, հարու-
սի գերեզման՝ համոզվելու
համար, որ Քրիստոսը հարու-
սի չի առնելու եւ Նրա
մարմինն ընդմիջ կնմա հողի
մեջ։ Բայց ամեն ինչ այլ
կերպ է լինում։

«Մոտենալով գերեզմանին
եւ գտնվելով նրանից մոտ հա-
րյուր հիսուն քայլ հեռու, -
գրում է Յերմիդիոսը, - վաղոր-
դյան թույլ լույսի մեջ գե-
րեզմանի մոտ մենք տեսանք
դասակախորհրդ. երկուսը նա-
սած էին, մյուսները՝ դասակա-
նակ։ Լուրջությամբ էր։ Մենք
բայց լուրջ էինք բայց անգամ
այն դասակախորհրդ, որը
գտնվում էր գերեզմանի մոտ՝
հեթափոխելու երեկվանից
այնեղ գտնվողներին։ Յետ
հանկարծ խիստ լուսավոր
դարձավ։ Մենք չէինք կարողա-
նում հասկանալ, թե որտեղից
է գալիս այդ լույսը։ Բայց

ուրեղ տեսանք, որ այն
ծառագուն է վերելում բար-
ժող, փայլող ամրոց։ Այն
իջով գերեզմանի մոտ, եւ
այնեղ գերեզմանի վերեւ, մի
մարդ երեսաց, որը կարծես
ամբողջովին փայլում էր։
Յետ ամրոցի ծայր լու-
կեց, բայց ոչ թե երկնում,
այլ երկրի վրա։ Այդ ծայրից
դասակախորհրդ սարսա-
փած վեր թռավ սեղից, իսկ
հետ վայր ընկավ։ Այդ ծա-
մանակ մեզանից աջ արա-
հետով մի կին էր գտնվում դե-
մի գերեզման։ Նա հան-
կարծ ճչաց. «Բացվեց, բացվեց»։
Եվ այդ ժամա-
նակ մենք տեսանք, որ, իրոք,
այն բան մեծ քար, որը դր-
ված էր քարայրի մուտքին,
կարծես իմն իմն վեր
բարձրացավ եւ բացեց քա-
րայրի մուտքը։ Մենք բայց
վախեցանք։ Որոշ ժամա-
նակ անց գերեզմանի վա-
րի լույսն անհետացավ,
լուրջությամբ սրեց, ինչդեռ
սովորաբար։ Երբ մոտենանք
գերեզմանին, թողված
մարդու մարմինն այլեւս
այնեղ չէր»։

Յերմիդիոսի վկայու-

թյունները հետաքրքիր են նաեւ մեկ
այլ կողմից։ Նա գրում է, որ
Քրիստոսի մահադասից մի փոքր
առաջ Յերեսանում դեմ է դրած
հասեիս՝ մի կողմից կայսեր (Տի-
բերիոս) մեծ դասկերով եւ մյուս
կողմից Պիղասոսի փոքր դասկե-
րով։ Քրիստոսի դասի օրը, երբ
Պիղասոսի կինն ամուսնու մոտ
մարդիկ էր ուղարկել նրան հա-
մազելու, եւ Քրիստոսի հանդեղ
մահվան դասավորի չարձակի
(հանի որ նա ողբ գիւր Նրա
դասնառով ճանջվել էր), ամու-
սնուն հարցնում է. «Ինչո՞վ դասի
հավեւ քո մեղք, եթե քո կողմից
դասադասվողը, իրոք, Աստու-
նորդ է եւ ոչ թե հանցագործ»։
Պիղասոսը նրան դասախանում
է. «Եթե նա Աստու Որդի է, աղա-
հարություն կանի, եւ այդ ծա-
մանակ առաջինը, ինչ եւ կանեն,
կլինի այն, որ եւս քան դեռ ողբ
եմ, կարգելեմ իմ դասկերը դու-
մեկ դասների վրա»։ Հարկ է բա-
ցաբել, որ դասների վրա դաս-
կերվելը Հոմերուն չափազանց
բարձր դասի համարում ուներ։
Երբ դարձ դարձավ, որ Քրիստոսը
հարության է առել, Պիղասոսն ի-
րոք արգելեց իմն դասների վրա
դասկերել։

Ըստնակությունը էջ 4

ՄԻ ԱՅՈՒՐԻՄԱՆ ՅՈՒՐԱԴԱՆՈՒՄ

Հողվածը, որ ներկայացվում է ընթերցողի ուսարդությանը, առաջին անգամ լույս է տեսել 1994 թվականին «Լուսավորիչ» թերթում: Դեռագայում 1996 թվականին, այդ նույն թեմայով զեկուցում է կարդացվել Ս. Տեր-Ներսիսյանի 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովում: Հողվածը էլ զեկուցումը նվիրված էին Էջմիածնի «Գանձասար» դպիտղոց նկարներից մեկին, որը սխալմամբ անգանձված է «Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ» է և այդ անգանուսով է բազմաոց հրատարակվել է տարբեր ալբոմներում, օրացույցներում, առանձին բացիկով է և այլն: Սակայն նարի դաշեկերագրական ննությունը ցույց է տալիս, որ դաշեկերված է ոչ թե Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը, այլ Ս. Նիկողայոս Մանէշեկագործը: Կրկին հրատարակելով սույն հողված-դարգաբանումը «Քրիստոնյա Հայաստան» հույւյս ունի, որ ի վերջո այդ սխալը կողղղվի:

կան ավարտուն հորինվածքների՝ մերտնեղով կեիպավոճեսայի գրեթե բոլոր բնագավառները հաջարարանդակ, որմնամեկր, մամրանկար, հաստոցային գեղանկարչություն, եկեղեցամիտական-կիրատական գործեր եայլն: Այս տեղեցագործությունները զգալի մասը (որոշ բացառությամբ) ներկայումս գտնվում է Մայր Աթոռում (Մայր տաճարի թանգարան, Գանձատուն, Հին և Նոր Վեհափառներ): Գանձատանը պահպոնվում է «Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ»:

աճույնը կրող մի գեղամկաբի մասին է սույն հոդվածը:

Ս. Գրիգորյան Լուսավորչի կերպարի պատկերավոր ծածկը կամ տիպը զարգացել է երեք հիմնական գեղարվեստական տարբերակներով: Առաջին. հնագույն հուշարձաններում Լուսավորչին ներկայացվում է որպես քրիստոնեական ընդհանրական եկեղեցու հայրերից մեկը: Նա պատկերվում է ուղղահայաց, հասակով մեկ կանգնած (կամ գոտկատեղից վեր), գլխաքաջ, եպիսկոպոսական խաղնիոժով:

աճ էներթն օրինության նշանով կրծքի մոտ պահած, ձախտում՝ Ավետարան: Այլ տիպի պատկերները Լուսավորչին դատում է առաքելահավասար հայրապետները շարքը՝ արտահայտելով նրա անձի համաքրիստոնեական նշանակությունը եւ հեղինակությունը:

Երկրորդը չարչարանաց պատկերագրական տիպին է. որը ներկայացվում է հատվածաբար կամ ամբողջովին ընդգծելով հանուն Քրիստոսի նահատակության խորհուրդը: Այս պատկերներում Գրիգոր Լուսավորիչը ներկայանում է որպես Քրիստոսի վկա եւ խոստովանող:

Երրորդ պատկերազարկան տիպը խարսխված է Լուսավորչի չաբաբարմենի եւ նուրաղաթմ Տղուտ թագավորի ու նրա բնտամիքի մկրտության համադրման հիմքի վրա: Այս բնույթի պատկերներում շեշտվում է Լուսավորչի՝ որպէս Հայոց ազգային եկեղեցու հիմնադրի եւ առաջնորդի դերը: Խորհրդաբանորեն մա ներկայանում է որպէս ողջ հայ ազգի Մկրտիչ:

Գոյութիւն ունեն մաւն ալ
տեսարան-տարբերակներ՝
կապված Լուսավորչի կյանքի
զանազան դրվագների՝ եւ Հա-
յոց դարձի հետ:

Իսկ ինչպիսին է խնդրո առարկան՝ «Մ. Գրիգոր Լուսավորիչ»՝ անգամավաճ գեղանկարը, որը վերադառվել է միջնադարյան հայ արվեստին մոխրագործերում ու գրքուկներում, մասնավորապես «Էջմիածնի գանձերը» շքեղ ալբոմում (Էջմիածին, 1984), առանձին բաղիկում է այլը։ Կտավի վրա իրանիստ

յաց, հասակով մեկ, հայրապետական հանդերձակորմանը պատկերված է մի ծերու՜նակաղորդ պար: Աջ ձեռքի ափը պահել է օրհնության նշանով, իսկ ձախու՜ն բռնել է կարողիլու՜տական զավազան: Տքե առանձնացնենք նրան պատկերի ընդ հանուր հորինվածքից, ապա կզվա, քե լիովին համապատասխանում է մ. Գրիգոր Լուսավորչի համար ընդունված պատկերագրական ձեւին: Սակայն տեսնենք, քե ինչպիսին են պատկերի վերնամասը և կտավի եզրերի նկարագրությունը:

Սրբի հետևում պատկերված է բարձր բիկանմանով առնո, իսկ ավելի վեր՝ ատավածային ճառագող երկինքը (փոխարինում է լուսապսակին), որտեղ աչ են ահեակ, գնդաձև ամպերից ներս պատկերված են Հիսուս Քրիստոսը և Մարիամ Աստվածածինը: Հիսուսը սրբին գիրք է մեկնում, իսկ ս. Աստվածածինը՝ խոյր իր արտախորակներով: Կտավի աչ են ձախ եզրաշերտերը ուղղահայաց հաջորդականությամբ զարդարված են վարքագրական փոքր պատկերներով՝ յուրաքանչյուր եզրին վեց պատկեր (շեշեր, որ Լուսավորչին ներկայացնող գեղանկար պատկերներում, վարքագրական կամ չարչարանց շարքը զբաղեցնում է կտավի մասն վերին և ստորին եզրերը): Այս նկարի վարքագրական շարքի նույնիսկ հպանցիկ գնումը ցույց է տալիս, որ այն որեւն առնչություն չունի ս. Գրիգոր Լուսավորչի վարքի հետ, որի պատմական հիմքը Ագաթանգեղոսի «Պատմությունն» է:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ԱՐԴՅՈ՛Ք ԲՐԻՍՏՈՍԸ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ Է ՎՈՒՆ

Աղագրքի տ. 3

Հերմիիոսի այս վկայությունը լիովին հաստատվում է իրենց ա-
նադասյունից Հռոմեական դրամ-
ագիտությունից հայտնի է, որ այդ ժա-
մանակ երուսաղեմում մասնատվե-
լե դրամներ՝ մի երեսի կեսարի
դասկեր, իսկ մյուս երեսին քաղա-
կայե է Պիղատսոսինը (այդուհետ
դրամները կտրել են միայն կեսարի
դասկերով):

Պիղատոսի մտերմ է և նրան բուժող հայսյնի բժիշկ սիրիացի էլյուն իր ժամանակի ականավոր մարդկանցից մեկն էր։ Հանրահայտ բժիշկը, որը մեծ եղեղնակալություն է վայելելու Արևելքում, հետո նաեւ Յոնում, բողէ է աշխատաւորունհն, որոնք գիտաւթյան մեջ մի ամբողջ դարաւթյան են կազմել։ Իգուր չէ, որ գիտնականներ, այդ բողէ են ամերիկացի գիտնական Կիզգերիւսը, համարուն են, որ էլյուն որոշեւ բժիշկ արմանի տեղ է զրակուն Զիլոքիւսը, Գալէնի կողմէն, իսկ որոշեւ կազմախոս՝ Լեոնարդո դա Վինչիի։ Մտաւ կարեւոր է այն, թէ ի՞նչ հաճազմաններուն է էլյուն հետեւել իր նկարագրամին։ Պիղատոսի հանճնարարութթյան նա իր իննգ օգնականներով հորոքաւորը նախորդող երեկոյցի գնմնէ է գերեզմանի մոն։ Նա երկեւ է եղել նաեւ Քրիստոսի թաղմանը։ Հարաթ որ նա երկու անգամ դիտել է գերեզմանը, իսկ երկրորդ, Պիղատոսի հրամանով, օգնականների հետ եկել

Ե՛ր այնեղ անցկացնելու համար ողջ գիշեր: Իմանալով Քրիստոսի հարության վերաբերող մարգարեությունների մասին՝ էլուն էին իր թոժիկ օգնականներն դրանով հետաժրված էին նաեւ որդես քնագեներ: Այդ իսկ լուսամտով, այն ամենը, ինչ կաղավաղ էր Քրիստոսին եւ նրա մահկան հետ, ցամք մաւրամանութեամբ ուսումնասիրել են: Ինչո՞րպանք գիշերը իրենց հերթով հակել են: Երկիւթից նրա օգնականները լուղակել են ֆեկու, բայց հարւորյունից շաւ առաջ արթնացել ու սկսել են հսկողությունը... «Մենք թողո՞ւր» թոժիկներ, լուսակախումբ, գունով է էլուն,- առողջ էին, աշխույժ, մեզ զգում էինք այնքան, ինչպէս միւս: Մենք ոչ մի ճակագացում չունէինք: Բոլորովին չէին հալաւում, որ մեծեղ կարող է հարուրելու առնել: Բայց եւ, իւրով, հարուրելու առավ, եւ մենք զսեւանք մեր սեփական աչքերով...: Դեռ այս խոսքերին հետեւում է հարուրյան նկարագրութիւնը...

Անթիլ քղանի խոսքաբանուն գիտականությանը մեղը՝ ակադեմիկոս Վ. Պ. Բուզանովը (1858-1931), լատեն էր. «Քրիստոսի հարությունը յաճախական եւ հնագիտական հայեանագործությունների ամբողջի հալածակութունը եւ հաստատանք, ինչպիսիք եւսկան Սեդի եւ Պետրոս Սեդի գոյություն են: Եթէ ժխտենք Քրիստոսի հարությունը, ապա ղիտէ ժխտենք նաեւ Պիղատոսի, Յուլիոս Կեսարի,

Ներոնի, Օգոստինոսի, Տրայանոսի, Մարկոս Ավրելիոսի, ռուս իշխաններ Վլադիմիրի և Օլգայի, Ալեքսանդր Նեսկլու, Յուրի Դոլգորուկովի և լատվիս ռիթմերի գոյությունը»...

Չէր կարեցնելու համար ընձե՛ն
միայն այլ աղաքյուրներ, որոնցում
խուսվում է Քրիստոսի հարուրւթյան
մասին. ետրիպահ Ափրիկեցի, զաւե-
րիսս եգիպտացի, Սարգոնիոս Սա-
հիւոր, Հիդրողիսոս Սակեդոնացի,
Անուն Ալեխանդրացի, Սաքրելի
Մոլոյ, Իսաիակ երուսաղեմցի եւ ու-
րիշներ: Մտա՛մ միայն օրա՛նք եւ, ու-
րիշ աղբիւր եւ Քրիստոսի ժամանակ,
նոյնիսկ գտնվել են երուսաղեմում
կամ օրա մերձակայում եւ հորու-
րւթյան կամ այլ հաստառոյ ահեղե-
լի փաստերի ականատեսներն են ե-
ղել: Խոսիս կարեւոր է այն, որ հա-
ւորւթյան մասին ուր բարձր վկայու-
թյուններ հերե գտնում ենք նաեւ
ժամանակի մերկ հեղինակների
մոտ, բնէ հաականալի է, որ քրիստ-
նէությունը չընդունում էր ինտելը
հակված էին անեն կեցող լեռնու
հարուրթյան փաստի մասին: Ժամա-
նակի հրեա գրողների մեջ, որոն
խոսում են հարուրթյան մասին, իս-
տում ենք այնպիսի հուսալի հեղի-
նակներ, ինչոյիսիք են Արիստա
Գալիլիացին, Փաւստոս Միջագետս-
ցին, Սարեփաքացի Յերեման (Յե-
ման), Շերբուն հայրը, բժիշկ Սա-
մահան, Նապիւ Անտիոքացին, Սա-
ֆեականք...

Հոռմեական տասնական գրա-

Կանոնայան խոեւորգույն գիսակ, ակադամիկոս Ի. Վ. Նետուրիայի (1850-1928թթ.) հաւաքականերով Քրիստոյի հորոյթան մասին միանգամայն հուսակի վկայութիւններին քի՞նք անցնում է երկու հարյուր քիւր: Մեր հաւաքականերով այդ ժամի ավելին է՝ երկու հարյուր երեսուն, բաժնի ու Նետուրիայի սլոյակներին ղեկ է առնելացին նաեւ այն ժամական հուշարձանները, որոնք հայ-սփառելիքն ու նրա աշխատոյթան հրաւարակոնքն ենտ...

1920-ական թվականների հարկովոր էր արյունոտ դասանակ ցրակնորոյան աշխատանքով գիտակ, անկիւն Երզնիի ուսումնասիրող, աշխարհի մի շարք գիտնորոյների աշխատանքի անդամ Վ. Պ. Բուշուկովը։ Զարույթը թեմայով հա համարյա չորսամանոց մի դասախոսութիւններ հանդէս եկավ։ Դասախոսութիւնը համառեւեւած էր գիտնականների միայն, բայց ուսումնաւորս էր, այդ ժամանակով մի դասախոսութիւնը լսելու էին ներկայացել նաեւ «անասնաբանների միութիւն» բոլոր ղեկավար անդամները։ Դիւրս էր տեղ, որ Բուշուկովը ինքն երկար ժամանակ կատակածանորոն էր վերաբերվում աշխատանքական դասովորների։ Իր դասախոսութիւն մեջ կաղտնեղիւն ամեայն մանրամասնութիւններ թարգմէլ կատակի տեղի միւլո բոլոր իմիւրը։ Դիւրս էր տեսնել, թէ այդ եմբողորութիւնները ներկա օրսնուլ անասնաբանի միւլո

ինչդեպիսի տղավորություն բողեցին. զգացվում էր, որ նրանք օտարացի-
րեն «եռում» են եւ «մարտի մղ-
վում»: Բայց, աստիճանաբար զինա-
քափվելով հարուստան օգտին նա-
նոր աղայացուներից, նրանք բոլոր-
վին լեռեցին: Երբ դասափխտը վերջա-
յանց, նրանցից ոչ ոք ոչ մի խոսք
չտասց:

Իհարկե, կրճուճ Զրիստոսի հա-
րությունը իմնաճանաչ, կարեւոր-
զույն իրադարձություն է, դրանով
հետո մնացածը կարծես քե երկր-
դական ճանաչակարգութե ունեն: Իրոք,
եթե Զրիստոսը հարություն է առել,
ճանաչակու է եւ Ասգածն է: Եւե-
րկայուն յորհանգցյուր ի՞նչ քե յա-
գիսակ դասմաբանի համար հարու-
թանք փաստն ամփոփելն է: Ոչ մի-
այն խոսք, այլեւ դարգալեռն քա-
րեխիղճ դասմաբաններն այս առ-
թով այլեւն ոչ մի կատակած չեն ա-
սահաւսու: Դ

Հարության հանդեպ կասկածները ցրվեցին դիպավորապես կարելու համար հայսնագործությունների ընդունիլ: Դրանցից առաջինները վերաբերում են դեռ 19-րդ դարին, իսկ վերջինները՝ նոր օրերին: Վերջին (կամայնայան) հայսնագործությունների կարելու արդյունքն այնքան մեծ է, որ դրանց մասին հաղորդվեց մոյակի մեր մամուլում: Դրանց հնագույն հրեական տեսեր են, որոնց առաջադիրն ցնցելի ողջ աշխարհը...

Ռուսերենից թարգմանությունը՝
Գեորգ ԿՐԷ. Մակարյանի

ՄԻ ԹՅՈՒՐԻՍԱԼ ՅԱՌՈՅՆ

ՊՐԵՍԵՆՏ

Սկիզբը էջ 4

Որոշումները պարզեցին, որ պատկերված այդ ա. Նիկողայոս Սրանչեղագործն է՝ քրիստոնեության հռչակավոր սրբերից մեկը, Չմյուռնիայի նշանավոր հայրապետը (260-343): Եթե բացենք Վարդ Սրբոց կամ Հայսմավուրը (Հիպատոսի վարդ և վկայաբանությունը Սրբոց, Վենետիկ, 1810, Գիրք որ կոչի Այմատուր, Կ. Պոլիս, 1730) եւ համեմատենք վարդապետական փոքրադիր պատկերները ա. Նիկողայոսի վարդի գրական շարադրանքի հետ, ապա կտեսնենք, որ դրանք նույնությամբ համընկնում են:

Այսպես, սրբից աջ՝ Ա պատկերը ներկայացնում է այն հրաշքը, որ տեղի ունեցավ Նիկողայոսի ծննդից ամենիցապես հետո. «Եւ յորժամ ծնաւ Նիկողայոս՝ Բ (2) ժամ կանգնեցաւ ի վերայ ռոյից իւրոց»: Բ պատկերը նկարագրում է Նիկողայոսի դպրոցը գնալուն. «Եւ է (7) ամաց եղեալ՝ ետուն գնա ի դպրոց յուսումն եւ ուսուցին գիր»: Գ պատկերը հիշատակում է սրբի կատարած առաջին բժշկությունը. «Եւ կին մի գոսացեալ ոտիւր՝ աղաչէր զսուրբ՝ տղայն գ՛նիկողայոս ողջացուցանել զինքն: Եւ նա արարեալ գնչան սուրբ խաչին ի վ(ե)ր(այ) նո(ր)ա(ւ), եւ առժամայն բժշկել գնա»: Դ պատկերը ներկայացնում է այն հրաշքը, որ կատարեց Նիկողայոսն արդեն որպէս քահանա. «... դեւս խեղդեաց կին մի եւ ընկէց յաղբեր գեղոց եւ ցամաքեալ աղբիւրն...»: Սարապիսիար ժողովուրդը դիմում է ա. Նիկողայոսին, եւ նա, վերցնելով Ալեքստարան ու խաչը, գնում է աղբյուրի մոտ, ծուրդ դնում, աղոթում եւ կրկին բխեցնում պաղ եւ քաղցրահամ ջուրը:

Եվ այսպես, հերթականությամբ հաջորդ պատկերները եւս ծանոթացնում են մեզ ա. Նիկողայոս Սրանչեղագործի կյանքի առավել նշանակալից դրվագներին: Ուշագրավ է, որ եզրապատկերների տակ եղել են համապատասխան մակագրություններ, որոնք այժմ ջնջված են: Ս. Նիկողայոսի վարդում հիշատակվում է նաեւ հետևյալը: Մի օր տեսիլքով, աստվածային գործությամբ նրան են հայտնվում մի փառավոր արքունի քահանայական պատվական զգեստներ: Հայտնապես Նիկողայոսին երևում են Հիսուսը եւ ա. Աստվածամայրը: Առաջինը տալիս է Ալեքստարան (խորհրդանշում է քրիստոնեական վարդապետությունը), երկրորդը՝ քահանայապետական հանդերձները (նույնպես իշխանություն):

Այս իրողությունը պատկերված է մեր գեղանկարի վերին մասում՝ ըստ ա. Նիկողայոս Սրանչեղագործի համար ընդունված պատկերագրական կանոնի, որ ասվում է. «Յորժամ նկարեն զպատկեր սուրբ Նիկողայոսի, յաջո՛ք կողմանէ նկարեն զՔ(րի)ստ(ոս) եւ ի ձեռնին Աւետարան: Եւ յախելէ զպատկեր սուրբ Ա(ստուա)ծամնին՝ եւ ի ձեռնին զգեստ քահանայական»: Կանոնը բավականին հին ծագում ունի եւ կիրառվել է դեռևս ԺԳ դարից, ա. Նիկողայոսին պատկերող տարաբնույթ ստեղծագործություններում. այդպիսի հայրուրավոր պատկերներ կան բյուզանդական ու ռուսական արվեստում: Հայ միջնադարյան արվեստում այդորինակ վրագույն, փաստորեն միակ պատկերը պահպանվել է Արցախում, Դաղիվանքի որմնանկարների շարքում, երկրորդը, ինչպես տեսանք, գտնվում է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գանձատանը:

Ս. Նիկողայոս Սրանչեղագործի մեր քննած գեղանկարը պատկանում է հայ արվեստում գեղանկարչության սկզբնավորման ժամանակաշրջանի երեւելի ստեղծագործությունների բլին եւ կարող է ավելի համակողմանի ուսումնասիրման:

ՍԿԵՏ ՍԿԵՏՍԻՅԱՆ
Սրվեստաբան

Ջեյմո Փրաւ (JACOB PRASCH)

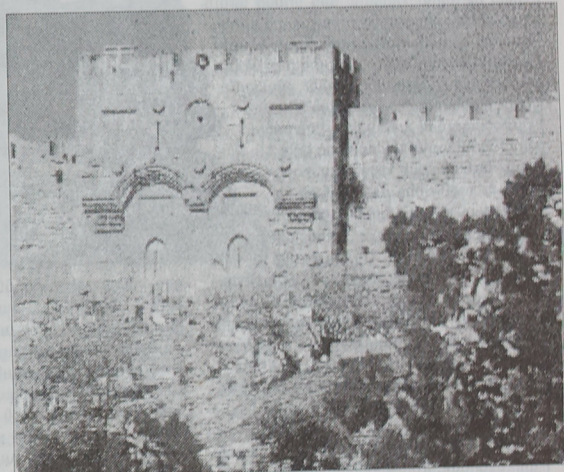
ՆԻՍՈՒՍԷ՝ ՆԻԵՆԵՐԻ ՄԵՐԻՍ

Առաքելական ժամանակներում ռաբբիականությունը փորձում էր Զիսուսի մեծիմաստ լինելու իրողությունը որակազրկել՝ այն հուղայական հավաստի հետ անհամատեղելի համարելով: Սա ժառգորու երևում է Բիսոսնեական եկեղեցու հայրերից Զուսիսնոս Մարտիրոսի եւ հրեա գիտնական Տրյուփոյի միջեւ տեղի ունեցած հայտնի բանավեճի¹: Սակայն հետաքրքիր է նեւ, որ վաղ օրջանի ռաբբիական փաստարկներն ընդդէմ Զիսուսի մեծիմաստ լինելու միջանց ներդաւն չեն եղել: Եվ սա մասնավորապէս արդիւնէն է ռաբբիական հուղայականության զանազան բարեփոխված (Reformed), դաւադանողական (Conservative) եւ ուղղափառ (Orthodox) ճյուղերի բաժանված լինելու, այլեւ այն բանի, որ վաղդույն ռաբբիական մեկնությունները Զիսուսին եւ նա հետեւողներին վերաբերող, ի սկզբանէ բերանացի են փոխանցվել: Սա մի կարեւոր փաստ է ներկայացնում, այն, որ այժմյան ուղղափառ ռաբբիների կողմից գործածվող փաստարկներն ընդդէմ Զիսուսի մեծիմաստ լինելու, նույնը չեն, ինչ որ հրեա իմաստուններին:

Հետքսմուդական² ժամանակներում Զիսուսին մեծիմաստ լինելու փաստարկներն ավանդաբար հիմնվել են երկու իրողությունների վրա. առաջինը Բիսոսնեական հակասեմիականության լուսնությունն է, երկրորդը այն, որ Զիսուսն աւխարհին խաղաղություն ու բարօրություն չէր բեր: Սակայն մեծիմաստ ջախագովության մեջ այս երկու փաստերի հիմքերն էլ սկսեցին խաբխրվել: Նշանակալից ցույց տալ նույնիսկ նախքան հրեական ցեղասպանությունը Բ աւխարհամաշէ օրերին՝ Դավիդ Բարունի եւ Ալֆրեդ Էդերսայի գրվածների միջոցով: Յիգիսկ Ռաբբին ստանցե մի ուղղափառ հրեա Թերաչի³ անունով, սակայն որեւէ իրաւի չ մերժեց Սովսեմի այն ռաբբիականության լուսնական, որ սխալմամբ կասարկել է նա անունով: Ուրեմն ինչո՞ւ մերժել հրեա Զիսուսին վերջինիս անունով սխալմամբ գործածած ռաբբիական լուսնականության մեջ մեծիմաստ մեքի գաւգացման նույնիսկ քեթեակի սրբագրումը ի հայտ է բերում մի հիմնական ճշգրտում, որ կասար-

վել է առաքելապետ ռաբբի Սովսե Մայմոնիդեսին Ռաճաթին⁴ նախորդած ռաբբի Ռաշիին⁵ կողմից 11-րդ դարում, ինչոյեւ նաեւ հենց Ռաճաթի կողմից, ով հուղայականությունը զարգացրեց որոյեւ մի արխոստեյան կրոն, համարյա նույն կերպ, ինչոյեւ Ռովմա Ավինցոնի արխոստեյականացրեց միջնադարյան Բիսոսնությունը:

Զին հուղայականության մեջ միջանցի հակառակ երկու դասկերացումներ կային Սեփայի վերաբերյալ, մեկը որոյեւ հաղթանակներ տանող արաբի, Դավիթի մահանությանը (կամ ազատարարի՝ մակաբեանցիների մահանությանը), իսկ մյուսը՝ որոյեւ փրկչի, ով տիշի չարչարվել ուրիշների փոխարեն: Նոր Կտակարանն այս երկուսը համայնեցնում է մեկ Սեփայի մեջ՝ 2 զալուստեներով:

Երուսաղէմ, Ոսկե դարպասը, որով, ըստ հրեական ավանդության, Սեփան Երուսաղէմ տիշի մեքի (մուսուլմանները, իրենց մեկնելու նաւ աղբիւրն քաղելով, մուսթ փակել են համալսարով, թե Սեփան գերեզմանների վրայով չի կայի):

Այժմ նմանակէմ ժամանակակից ռաբբիների ընդդէմ Զիսուսի քեւած փաստարկները, որ վերաբերում են նա մահական ու ծնունդին: Ռաշին եւ, որ առաջինը Եսայոս մարգարեության 52-րդ եւ 53-րդ գլուխների չարչարվող ծառային (սկզբնապէս ռաբբիների կողմից որոյեւ «Բեն էֆրայիմ» ծանաչված) նույնացրեց ոչ թե Սեփայի, այլ հրեա ժողովրդի հետ, որ մի կարեւորագույն ռաբբիական փաստարկ է մինչ օրս: Սակայն ուղղափառ հրեաների

ով գործում է որոյեւ չարչարվող ծառայի հակադրություն Դավթան Սեփայի «Դավթի որդի»: Ռաբբի Էլիա Դավիդիլը Եսայոս 53-րդ գլուխը մեկնելիս գրում է, որ Սեփան չարչարվում է մեր մեղքերի համար, իսկ 1650թ. ռաբբի Նաֆթալի Բեն Աւերը գաւման է հայտնում, թե ինչոյեւ ուրիշ ռաբբիներ, ինչոյիսի են, օրինակ, Դավիդ Կիմիլին¹¹ եւ Ռաշին, այդ գլխում նկարագրված ծառային չեն նույնացրել Սեփայի հետ:

Շարունակություն էջ 8

1. Տրյուփոն Զուսիսնոս Մարտիրոսի (11րդ) աւակներին
մեկնել էր, որի հետ Զիսուսն ուստեւաքի արհիւրներին Զուսիսնոսի շարունակաբար ունեցած բանավեճը (132-135թթ.) աւակներն ու վերջինիս կողմից գրի է առնվել «Չույց հրեա Տրյուփոյի հետ» վերնագրի տակ կազմելով 142 գլխանոց մի ծավալուն աւխարհություն:
2. Թալմուդը՝ հրեական գլխավոր աստվածաբանական շարունակական ժողովածուն, ստեղծվել է մ.թ.ա. IV-մ.թ. V դարերում:
3. Թերաչի՝ Մովսէսի Զեմանայանը
4. 12-13-րդ դարերի մեծանուն ռաբբի, օրենսդիր, փիլիսոփա, քաղաքական քաղաքական «Ռաճաթ» Ռաբբի Սուեբն Մայմոն Մայմոնի որդի ռաբբի Սովսեմ, լրիվ անվան Քեն Մայմոն Մայմոնի որդի ռաբբի Սովսեմ, լրիվ անվան հաղափառն է):

5. Աստվածաւանջի եւ Թալմուդի նշանավոր մեկնիչ
6. Զանախայ կրոնական լուսնագր, որի ծննդն ու մահիւն ժամանակը եւ աղբիւրը վարդ անհայտ են. կա եւս աւակներ, ըստ որի՝ արդիւն է 6-րդ դարում:
7. Թալմուդ՝ այսպէս է կոչվում Աստվածաւանջի արանքերն արագանությունը:
8. 15-16-րդ դարերի ռաբբի. Աստվածաւանջի մեկնիչ, աւխարհագրագետ, որդեմիս
9. 16-րդ դ. ի ռաբբի. Աստվածաւանջի մեկնիչ
10. Զա Մաւիսիա բեն Յոսեֆ՝ եր. Զովսեմի որդի Սեփան
11. 12-13-րդ դարերի ռաբբի, հայտնի է նաեւ Ռաղակ անվան, որ Ռաբբի Դավիդ Կիմիլի անվան հաղափառն է:

ՆՅՈՒԹԻՑ ԴԵՐՈՒՅՈՒՆՆԵՐ

Հայաստանի ազգային լուսավորչական հասարակությանը մեկն անկողնուն եղողը՝ Գրիգոր Բաղդասարյանը, որն այն զարմանալի ճանապարհով, որով ընթացավ 20-րդ դարի հայ ամենամեծ արձանագործը՝ Հակոբ Գյուրջյանը:

Դժվար է ասել՝ Հակոբ Գյուրջյանն իր ստեղծագործության սկզբնական շրջանում ծանոթ էր արդյո՞ք հին հայկական և հայկազգործություններին, ծանոթ էր արդյո՞ք Արթուր Սյուրյանի և Գրիգոր Բաղդասարյանի արվեստին, ինչպես նաև հայկական և հայկազգործությանը:

Հունական արձանագործության դասական ընթացիկ Գյուրջյանը հասավ ամենամոտեցող մայրություններին և անընդհատ փոփոխեց նմանվելով նոր արվեստի ամենահանդուգն դեմքերին:

Սակայն նա փոխեց ընդամենը իր ստեղծագործությունների զգեստը՝ արտաքինը, իսկ խորով մնաց նույնը՝ լայն հարթության իր հայրենակից Սեփան Աղաջանյանից, որ սարքներ առաջ նույնիսկ Ղարաբաղից հասել էր Փարիզ, սովորել Ժյուլիենի ակադեմիայում և մնացել կյանքի ծածառությունը խորով սիրող նույն հայապատկան հայը:

Դասակարգի եվրոպացի լայն արվեստագետներ ու հասկալից Պիկասոն, Մատիսը, Դեյնը, իրենց հայացքն ուղղեցին դեպի Աֆրիկա և Ասիա: Սակայն եթե նրանց արվեստը ուղղվածությունը որոշ չափով արհեստական էր, ապա արվեստը ծագում ունեցող արվեստագետների, որոնց թվում էին Գյուրջյանի և Սարյանի համար, բնական էր և հասկանալի. «Նա մնացել էր արվեստի ծագումնական այն անհիշական գործերին, որոնք անկասկած եղել են հին Հունաստանի արվեստանոցներում ու որոնց մեջ ապրող մարդիկ կանգնել էին բազմաթիվ թելերով կապված էր Ասիայի և Եգիպտոսի մշակույթին»... գրել է Գյուրջյանի մասին ֆրանսիացի ինտելեկտուալ Ռոբերտ Գրիգորի իր արվեստանոցում Հակոբ Գյուրջյանը խորացավ ասիական մշակույթի, հասկալից Հին Միջագետքի արվեստի խորքը և ամենուրեք ժամանակակից չեղավ, որովհետև ոչ միայն ժամանակի հուզող հարցերի հետ էր առնչվում, այլև իր ժամանակակիցներին:

Հին արվեստի սարերը նա չաղանդավոր ստեղծագործության համակարգում հնչեցին բոլորովին նոր գեղեցկությամբ: Ձիված աստղական, եգիպտական արվեստի հավիտենական գեղեցկությամբ, հայկական հոգու թափանցությամբ, մոնումենտալությամբ և արվեստագետի անհատականությամբ:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Փարիզյան շարքեր հոսանքների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

փթեթակը կորցրած մեղու»:

Թվում է՝ Գյուրջյանը չունի հայրենի լուսավորչական շարժումը: Փարեհին Հովսեփյանի գեղեցկական համառ ընկալությունը, չունի Սարյանի ներքին ուժն ու հեռանկարը: Փարեհին Հովսեփյանի գեղեցկական համառ ընկալությունը, չունի Սարյանի ներքին ուժն ու հեռանկարը:

Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը: Նա նորագույն ժամանակների մեջ մարդկային և անմարդկային ձևերի միջև ընկած արվեստագետի անհատականությունը:

վորյանը 1921-ին մեկնեց Փարիզ: Մինչ այդ և Դրամից հետո Գյուրջյանը ստեղծեց իր հայրենակիցների դիմապատկերները:

Առանձնակի սեղ ունի նա ստեղծագործության մեջ ռուս մշակույթի գործիչների լուսավորչական:

Տոլստոյի, Գոլոու, Շալապովի կերպարներին նա անդադարձել է մի անգամ անգամ: Հետագայում աշխատեց և Սերգեյ Մոլոդտսեվի դիմապատկերները:

Տոլստոյի կիսանդրին զարդարում է հին մեծ գործի ամուրը կրող փարիզյան ժողովուրդը: Նույն կիսանդրու փոքր շարքերակց գույնավորում է մեր Ազգային լուսավորչական հոսանքը: Թեև Գյուրջյանի ստեղծագործության համար այս աշխատանքն այնքան կարևոր չէ, ինչպես «Շալապովը», «Մոլոդտսեվը», «Գարեգին Հովսեփյանը», «Հենրիես Պասկարը», սակայն նրանում անդադարձելով մարմնավորել է Ռուսաստանի մեծ մասնորի հանդեպ իր խորին վերաբերմունքը:

Հակոբ Գյուրջյանը չափազանց նոր արվեստագետ էր, այն աստիճան նույն, որ երբեմն գործածած նյութերը մարմար, հրակայուն կավ, գիպս, դադարում են նյութ լինելուց: Նա խորին համակրանք ունի իր ստեղծած կերպարների հանդեպ: Նա Սալոմեյն նման չէ ուրիշ արվեստագետների ստեղծած, կիրք է վերծիմունքներում մարմնավորող «Սալոմեյներին», և նա «Կերպարան» կարեկցանք ու հիացմունք է առաջացնում դիտողի մեջ: Նա «Հարթանակ» կոմպոզիցիան նույնիսկ նման չէ հունական դիցաբանության հայրենակի ասվածոհու: ամուրից հաղթանակներին իջող կերպարներին: Գյուրջյանի «Հաղթանակը» ասես երգի մեջ դիտված ճեպիկ է, թեև չափազանց լայն, սակայն ամենուրեք չի ենթարկում այն լարումը, որ հասնում է նյութի հայացքի մեկնաբանումներին:

Նա անդադարձելով լայնաթիվի մեջ զավ կա: Նա բազմաթիվ ֆիգուրներ, մանավանդ հայացք «Ողբ» կոմպոզիցիայի կերպարները, իրենց դիրքով հիշեցնում են հայկական մանրանկարչության այն կերպարներին, որոնք գլուխները բեմից հեռու ու խաղող են իրենց ճակատագրի հետ:

Արեալ Չոպանյանը (որին նույնիսկ անդադարձել էր Գյուրջյանը Փարիզում) մի առիթով Պետրոս Դուրյանի մասին ասել է. «Այս թռչունի հոգին վերելուց չէ ծանցած»: Թռչունի հոգու մարմնությամբ է մարդկային հոգու ճարտարությամբ Հակոբ Գյուրջյանը մեծ փառքի երկրի սակ մնաց հավասարին հին սերերին և իր Հայաստանին:

ՍԱՐԻՆ ՄԻՋԵԶԼՆԱՆ
արվեստագետ

ԼԵՎՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆՅԱՆ

ՊԻՂԱՏՈՍ

Ճառագավ Արգար թագավորին Հայոց է, արդարությունը հոգին ալեկոծ, Ճառագավ թուղթ հոգեց կայսրին Տոմի, «Քեզ, ո՛վ Տիրերիս, միշտ ես մի առ մի Հասնում են երկրիդ լուրերն անհասպաղ, Ինչի՞ց է հապա, Որ Պիղապոսին մեղքով ձեռնարկե, Դարձի՞ չես արգարի և պահում ես դեռ, Գիպոսին, խիղճը ես իրենից վանեց, Դարձի՞ Անեղին և չապարպանեց, Փրկելով պաշտոնն ու իր փառքը սին՝ Ամբոխի ձեռքը հանձնեց Հիսուսին... Ազնի՛վ Տիրերիս, անարգի՛ր նրան, Բանգի չարի՛ք է վախկոտ պաշտոնյան»...

Այսպես պահանջեց թագավորին Հայոց՝ Հանդուգն, անկեղծ, հոգով ցասմանով,

Եւ թողթը ճեպով Տոմ առաքվեց, Բայց... Պիղապոսը բնավ չանարգվեց, Ինչպես եղել էր, այնպես էլ մնաց՝ Չարին անարարքեր, բարուն՝ անիմանց,

Դեռ Պիղապոսը կա՛, ինչպես որ կար, Բայց Աստված չանի, որ մնա երկար...

ԻՄ ՀԱՎԱՍԵԸ

Եւ ասաց Հիսուս.
«Թե մանանեխի հարիկի չափ էլ հավար ունենար,
Չեզ համար ոչինչ, ոչինչ անհնար է՛լ չի լինելու.
Լեռանը կասե՛ք վեր, քեղդ փոխի՛ր,
Եւ կփոխի՛ նա՛ ձեր խոսքին հյու»:

Արդ, խորհում եմ ես.
«Հավարի հարիկ»,
Հարիկն ի՛նչ է որ,
Հավարս մեծ է հազարապարիկ,
Օվկիանից էլ խոր»:

Եւ ես հավարով ասում եմ ահա.
- Գեթի մյուս ափին քառապող իմ լեռ,
Վեր կաց, վեր կաց, վեր,
Անցի՛ր այս գեղը եւ իմ գիրկը եկ,
Որ ես համբուրեմ քո ճակարդ սեզ...

Անշարժ է լեռը, եւ ես, ապշահար,
Հավարով անքիծ, հավարով արդար

Վերսրին ահա ասում եմ նրան.
- Վեր կաց դու, վեր կաց, լեռ իմ սրբազան,
Փոխի՛ր քո քեղը եւ այս ափն արի...

Անշարժ է նորից լեռը վիթխարի...
Բայց ես, որ ունեմ թե՛ հույս, թե՛ հավար,
Նորից ասում եմ կամքով անվհար.

- Հարազատ իմ լեռ՝ զարկված շղթայի,
Դու՛ ամենավեհ բաղձանքը Հայի,
Դու՛ մեր հոգու պուր, մեր հոգու արքա,
Քեզ պիտի փարվի՛ ինչքան Հայ որ կա,
Էլ չե՛րք բաժանվի թեզանից երբեք,
Վեր կաց, լեռ իմ սուրբ, եւ այն ափը եկ...

Անշարժ է կրկին լեռն իմ վեհաբեր:
Բայց պիտի շարժվի՛,
հավարում եմ ես...

Ջեյֆր Փրաս (JACOB PRASCH)

ՆԻՍՈՒՄԷ՝ ՆԻՆԵՒԵՐԻ ՄԵՍԻՍ

Սկիզբը՝ էջ 5

Էլ ավելի նամակալի է այն, որ այս գլխին վերաբերող ամենաինքն գրավոր աղբյուրները՝ «Մամեդ-րին»¹² (98b) եւ Սամվելի գրի միջոցով¹³ (Լեմբերգի մոտ հրաւ. էջ 45a) աներկայորեն հասանում են, որ եսայու 53-րդ գլխի վերջին մասին է։ Այնքան մեծ է տարբերությունը հեղինակավոր ռաբբինների՝ այս գլխին վերաբերող մեկնությունների եւ այսօր տարածված գծած համադասարան մեկնությունների միջեւ, որ սա հավանաբար ամենախոցելի կենս է ուղղափառ ռաբբական հավանադրւթյան մեջ։

Դեռ ավելին, Ռաբին համաձայն էր Ալեքիի հետ, որ նա, «ու՜մ խոցեցին», չարազակեց եւ վախճանաբանական իմաստով վերադառնալու է փրկելու Իսրայելը, ինչի մասին խոսվում է Ջաֆարայի մարգարեության ժԲ գլխի 10-րդ համարում¹⁴, «Հովսեփի որդի Մեսիայն» է։ Այս մասին վկայում է նաեւ «Սուկկան»,¹⁵ (52.8)։

Այստիպով, ուղղափառ հրեան, եթե ոչ թե ընտրվաբար է վկայակոչում Ռաբինին, այլ նայում է նրա գործերին ամբողջությամբ մեջ (ու՜մ ոչ թե միայն եսայու 53-րդ գլխի նրա մեկնությունը՝ նրա մյուս գործերից առանձին), խնդիրների առաջ է կանգնում։

Հիմալի, «Ավողաթ գարան»¹⁶ հաստատում է, որ Հիսուսն այնտիպի հրաբեր է գործել, որմիսիսի չի գործել ոչ մի ուրիշ ռաբբի. որ Նրա աշակերտները հիվանդներ են բուժել եւ Նրա անունով հրաբերել գործել. եւ որ Չաւկին խաչվելուց հետո Նա մեկնելիս միջից հարուրթւթւթ է առել ու Չի-թենյաց լեռան վրայից համբարձվել։

Անհավասարի այն է, որ սա ոչ թե Նոր Կտակարանից վերցված վկայություն է, այլ մի ռաբբական ճանից՝ գրված ընդդէմ Հիսուսի մեսիա լինելու մինչ հաստատելով Նրա հրաբերները, մահը, հարությունը ու համբարձումը։ Ավելի ուշ կարբալիս...

սակաւ հեղինակները «Ձոհարուն»¹⁷ խորհրդաբանական բացատրություններ տվեցին այս ամենին՝ աւելով, թե Հիսուսը կարբալիսական գաղտնիներ էր տիրապետում։

Հիսուսի մահվան ու հարության մասին ռաբբական ողջ գրականութանն արձգվելիս ռաբբիները լուրջ վստայի առջեւ են հայտնվում։ «Միդրաւ Բերե-չից» (էջ 243, Վարձակայի հրաւ.) Դանիելի 9-րդ գլուխը մեկնելիս վկայում է, որ Մեսիայի գործունեության ավարտը համընկնում է մ.թ. 33 թվականին։

Այժմ արդեն հեծ է հասկանալ, թե իրականում ինչու է «դարախի հա շափուայում» (սիմազոյան արարողություններում Օրենի եւ մարգարեական գրերի հասկանալի ընթերցումը) եսայու 53-րդ գլուխը բաց բողմված։

12. Թալմուդի բաժիններից մեկը

13. Միդրաւ - ասվածաւեցյալ գրերի մեկնություն, դրանք մեկնելու արվեստը, ինչպէս նաեւ նման մեկնություններից կազմված ժողովածու

14. Ասվածաւեցիի գրաւ, որու բնագրերում «ու՜մ խոցեցին» («յոր խոցեցին») բառերը բացակայում են, հին, օրինակ, Ասվածաւեցիի հետեւյալ երկու հրատարակությունները՝ Վենեթի, 1860 (էջ 813-814), ուր այս բառերը բացակայում են, եւ Վիեննա, 1929 (էջ 986), ուր կան։

15. «Սուկկան» Թալմուդի այն բաժինն է, որ վերաբերում է Սուկկոյ, այսինքն՝ Տաղալարահարաց տոնին։

16. Թալմուդի բաժիններից մեկը

17. Հնգամասյանի խորհրդաբանական մեկնությունը (13-րդ դ.), կարբալիսի՝ 10-րդ դարում ձեւավորված հրեական գաղտնուսոյց բնոտնիական ուսմունքի գլխավոր գիրքը

(Prophecy Today, 1998, 14/4, pp. 30-32)

Շարունակելի

Անգլերենից թարգմանեց ու ծանոթագրեց՝ Ս. Ս.

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՍՏՎԱԾԱՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏՅԻ

ՄԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

(մասնակի կրճատումներով)

...Այստեղ՝ հաշ զյադուկ (բարձունք) բլրի վրա տեսա բավականին մեծ մի գերեզմանաւար եւ իմ ուղեկից բայազեսցուն հարցրի դրա մասին։

Նա ինձ լուսմեց, որ դարեր առաջ Էքմիածին վանքի մի ե-դիսկոպոս իր ծանփորդութեանից վաղ վերադարձի ծանա-դարին կանգ է առնում Բայա-զեսուն ինչ-որ մեկի տանը։ Ճա-րի ժամանակ, երբ դեռ նոր նա-սած են լինում սեղանի շուրջը, տան տերը նրան ասում է, որ մյուսների նման ինքն էլ ձեռնա-վաչ կվեցնի։ Եդիսկոպոսը գարնացած՝ լուսմեցում է հարց-նում։ Պատասխանում են, որ փա-ղափում այնքան շատ օձեր են հայտնվել, որ նույնիսկ բնակա-րաններում դեմ է գգույս լինել։ Այդ լուսմեցումով էլ ասեմ մարդ ձեռնի մի գավազան ունի, որ-դեպի օձերի հայտնվելու դա-հին կարողանա լուսմեցանել։ Եդիսկոպոսը նրանց լսելուց հե-տ ամենիցա լուսմեց վեր է կե-նում, ծնկի իջնում եւ սկսում է աղոթել։ Հետո Տանեցիների ա-տու է, թե ֆանի դեռ իր բոլոր ա-սաններն իրենց տեղում են, այդ-հան ժամանակ էլ փաղափում ոչ ոք այլեւս օձ չի տեսնի։ Ճաւից հետո Եդիսկոպոսը շարունակում

է իր ծանադարից։ Դեռ նոր է դուրս գալիս փաղափից, երբ նրա հետեւից մի արտակարգ աղմուկ է բարձրանում, բոլոր կողմերից օձերն ամենիցալեւս հեռանում են փաղափից։ Ողջ բնակչությունն այս երեւոյթից մնում է շփոթա-հար ու զարմացած վիճակում։ Բայազեսի փաւած ամենիցալեւս հանձնարարում է իմանալ բանի երկրորդը եւ գեկուցել իրեն։ Եվ երբ իմանում է Եդիսկոպոսի ա-րարի ու նաեւ տեսնում խոստումի մասին, անհաղաղ ջոկաւորանք է ուղարկում նրա հետեւից, որ-դեպի իր մոտ բերեն Եդիսկոպո-սի գլուխը։ Վրա հասած տեղում ջոկաւորանքները գլխաւում են Ե-դիսկոպոսին, մարմինը թաղում նույն տեղում, իսկ գլուխը փա-ւան հենց իր դռան մոտ դաւանում է արժեքեւ տուփի մեջ՝ ասաններն ամբողջական լուսմեցում նուա-րակով։ Իսկ որդեւս հիւսաւակի տուփ Եդիսկոպոսի գերեզմանի վրա տեղադրել է Տալիս այս գե-րեզմանաւարը։

Երբ տեղ հասնենք, ավելաց-րեց բայազեսցին, եւ տեղ ցույց տաւ նաեւ Եդիսկոպոսի գլու-խը։

Եւ որոշեցի անաղաւանդեմ տեսնել եղափի ծանաւությունը։ Մի ֆանի ժամկա ծանադարի

անցնելուց հետո ստիպված էի հեծ մնալ իմ փաւաւանից մի աւ-տարակցու խնդրանքով, որի գի-նով ծանաւաւեւնված ձին ի վի-ճակի չէր այլեւս հետեւելու փա-ւաւանին։ Մտաւորապէս երեւ-ծած մենք մնացինք այդտեղ՝ փչ հեռու Կարաբազար կղզիկը լի-ված գյուղից, ուր նախկինում կանգնած է եղել մի մեծ փաղա-փ։ Գիւտեւանուհին մենք հասանք Բա-յազեսի Կարա Բուլաղ գյուղը, որ նեւանակում է սեւ ակունք՝ այս-տեղ գտնվող աղբյուրի լուսմեց-աւով։ Այստեղ էլ հասանք մեր փա-ւաւանին եւ գիւտեւանուհին միասին, իսկ հաջորդ օրվա երեկոյան հա-սանք Բայազես։

...Բայազեսում մեծ մասամբ հայեր էին աղուում։ Այստեղ կար չորս եկեղեցի, որից մեկը բաւա-կանին ընդարձակ էր։ Նույն օր-վա առավոտյան նա [բայազե-ցին] ինձ տարավ փաւայի դղա-կը եւ ցույց տվեց արժեքեւ այն արկղը, ուր ամփոփված էր մեր Եդիսկոպոսի գլուխը, եւ որի վրա, փաւայի խնամածութեան շնորհիվ, գլխաւան օրերից ի վեր, գիւտեւանուհին վաւում էր մի ծրագ։

"Жизнь Артемия Арапатского" գրից (Մ., 1980) Թարգմ. Գ. Վ.

ԽՈՍՔ ՀՐԱԺԵՇՏԻ

Տեսող ամենայնի, մեղայ քեզ խորհրդով, բանի եւ գործով, ջնջեա՛ր զձեռագիր յանցանաց իմոց եւ գրեա՛ր զանուն իմ ի դորութեան կենաց...

Ն. Շնորհալի

Շուտով կսկսվի ուսումնա-կան տարին, սակայն այն նման չի լինի նախորդներին։ Վե՛սի ու ցավի կսկիծը ստիպում է մեզ այսօր գրելու ւրիշ խոսք։ Չենք ասում՝ հիւսաւակի, որովհետեւ ուսուցիչների եւ աշակերտների կողմից սիրված տիկին Մարիամ Քոմարայան մասին շատ դժվար է անցյալով խոսել։

Մահ. կյանքի մեծագույն ա-նեղծված եւ մարդկության վեր-ջին թեւամի։ Որքան էլ փորձենք ժխտել գոյությունը, բայց այ-նուամենայնիվ այն միջոցն է, որով հաւաւասարակը, որդեւս հա-րեւադարձ, իր վերջնական հա-րեւմին է զաղթում։

Չորաւոր է, Տեր, խոսքը. «Հող էիր եւ հող դիտի դաւ-նաս»։ Իսկ ա՛յս դեղմուն, վա-ղաժամ չէ՛ր արդոյո՛ւ... Չորու-թյանը առջեւ անգոր եմ բարբա-ռելու, կամդ դա եր...

Որքան ծրագրեւ ունեւ, անա-վաւս ուխտագնացություններ։ Ա-ռողջությունը վաւ եւ, բայց մեկ-րունը մեծ, հաւաւաւսն անասան։ Մանկան դեւ ազնիվ էր ու ըն-կերասեւ, անասանման մարդասեւ ու ներողամիտ, կենսուրախ, տաւերի հոյսն էր ու միտքաւու-թյունը։

Մեծեւ հաւաւասում եմ, որ թեւս այսօր նա դուրս է մեր Տեսողու-թյան դաւեցից, սակայն հողին

մեզ հետ կլինի։

Ասվածաւեւնցն ասում է, որ հողին չի մեռնում, մարմինը հող է դաւնում, ինչպէս որ եւ առաջ, իսկ հողին վերադաւնում է Աւա-ծում, ով այն տվեց մեզ, երբ կեն-դանութեան օւնն չիցեւ հողա-ծին մարդու ունեւցելի մեջ (ժո-ղով, ժԲ 7)։

Աղաչում եմ, Տեր, դաւիիր այս հարազատ հողին ամե-նագոր աջող հովանու ներսն եւ արժանացու երկնային արաւաւ-թյանը։

Էքմիածին փաղ.

Ն. Շնորհալի
կիրակնօրյա վարժարանի
ուսուցիչներ

ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇՆԵՐ. ԳՈՒՅՆԵՐ ԿԱՊՈՒՅՏ

Կապույցը խորհրդանուն է անասանությունը, հավերժությունը, ճանաւությունը, հաւաւասանությունը, հավաւաց, մարդությունը, ողջա-նությունը, հողեւս ու մաւաւոր կյանք։ Շատ ինքնակոյթներում հաւ-ընդհանուր ճանաչում գտած այս հասկանալիների միախաւնումը կապույ-սի մեջ, ծագել է նախեւառաջ երկրի գոյնից։ Կապույցը բոլոր գոյնե-րից առավել հանգիստ ու առավել աննյութական է համարվում։

Հին Եգիպտոսում կապույցը համարվել է Ամոն աստծո ասիւթը, օւնների մոտ Մեծ Սուր, հոյսների Չեւսի, հոռնեւացիների Յուտիսերի, հնդկների Ինդրայի, Վիւնուի, որի վերափոխումը կապույցում աղաւ-նու համարվում է Կրիւնու։ Հինդուիզմում կապույցը համարվում է նաեւ գթասութեան խորհրդանշը (Մայր Թերեզայի եւ իր ուրբերի սա-րի կոչվող համազգեստների կապույց գոյնը այս էին արտահայտում), իսկ բուդդիզմում՝ իմաստութեան։ Եվրոպական տաւ երկրներում, ժողով-դական ավանդույթի համաձայն, այս գոյնը խորհրդանշել է հաւաւաւ-նություն, Չինաստանում՝ կրթաւծություն ու երջանիկ ամուսնություն, Ֆրանսիայում՝ ազնվականություն, այստեղից էլ «Կապույց արյուն» ար-տահայտությունը։

Քրիստոնեության մեջ կապույցը համարվում է երկնային թագաւորու-թյան ասիւթը, կերպարվեստում տաւ հաւաւաւս եւ հանդիպում Հիսու-սին եւ Տիրամոր դաւեւանութեան կապույց գգեստներով։

Մեր Եկեղեցու հայրերի խորանների մեկնություններում կապույցը խորհրդանուն է չորս տարբեր մեկն- օղը, հողեւս (ասվածայինը)՝ մարմնավոր կյանքում, ինչպէս նաեւ Օրենի տաւ դաւաւիրանքները։

ՔՐԻՍՏՈՆԱՅԻ ՆԱՅԱՍՆՆԵՐ

Կրոնական, մշակութային, լրագրական երկաւթաթաթեր

Հիմնադիր՝ Մայր Լուսին Էքմիածին

Հրատարակիչ՝ Ս. Էքմիածին Քրիստոնեական դաստիարակութեան եւ ֆարգույթյան կենտրոն

Գլխավոր խմբագիր՝ Սուսիկ Սամբուլյան

Գրանցման վկայական՝ 624

Խմբագրութեան հասցեն՝ Բ. Վաղարշապատ, Ս. Գայանե եկեղեցի, Քրիստ-նական դաստիարակութեան եւ ֆարգույթյան կենտրոն

Հեռախոս՝ (0+31) 56780

Մայր Աթոռ Ս. Էքմիածին տաւրան

Ստոր. է տաւգր. 15. 9. 2000 թ.

Տաւաւանակը՝ 2500

Գինը՝ 50 դրամ։